

Po časovém odstupu přinášíme postřehy českého myslitele Miloslava Bednáře k tématu duševnímu zdraví – V první části se zabýváme vymezením samotné duše. Používá Platónovy charakteristiky, jenž k duši k přistupujete takto: Vidí v ní žádostivost, jež nás spojuje s ostatními živočichy, hněvivost a LOGISTIKON – soupatřičnosti citu a rozumu, což představuje naše svědomí. V dialogu se dotýkáme například nesmrtnosti duše i významu integrované osobnosti, ovšem není náhodou znak nesmrtnosti pro člověka moderní doby anachronismem?

Dialog byl pořízen v době koronavirové.

MS: *Pane profesore, mluvmе o duševním zdraví, ale nejdříve si vyjasněme pojmy. Co znamená duše, duch, případně stav zdraví? Jak těmto slovům přistupujete v kontextu učení, jimiž jste se inspiroval ve filosofické tradici?*

MB: Vyjděme z toho, že duše – psýché se stala základem řecké filosofie. Duše ukazuje podstatu lidství. Touto cestou se k fenoménu duše dostal Platón, kterého lze považovat za nejvýznačnějšího filosofa vůbec. Poukazoval na fakt, že se duše skládá ze tří základních prvků. Člověka člověkem nedělá narození, ale právě aktivity, jež se v duši dějí, to je pro Platóna klíčová záležitost. Konkrétně je mu péče o duši snahou, aby tři základní prvky duše, jež objevil během svého filosofického života, dosáhly jistého uspořádání. Teprve poté lze hovořit o tom, že člověk je skutečně člověkem v důstojnosti tohoto slova – a právě proto i řádným svobodným občanem svého státu.

MS: *Asi bychom tři komponenty duše měli zmínit.*

... První část duše ...

MB: Dobrá, první prvek popisovaný v Ústavě je žádostivost, jež představuje nejsilnější prvek lidské duše, neboť znamená biologický, živočišný fenomén v nás. Právě ona nás spojuje s ostatními živočichy. Projevuje se jako úsilí o přežití, jako elementární pud sebezáchovy, jenž v lidské duši zpravidla dominuje. Element žádostivosti záhy vytváří závažný problém, a hned řeknu proč: Srovnáme-li jej s ostatními dvěma prvky, lze spatřit zcela zásadní rozdíl mezi žádostivostí a dvěma následujícími. Dalším skladebným prvkem duše dle Platóna je hněvivost. Ta je prvotním elementárním sklonem lidské duše k tomu, nevidět smysl existence hlavně v biologickém přežívání za každou cenu.

MS: *Můžeme tento díl lidské duše označit za cit?*

MB: Jistě v ní „pracují“ i city. Nezapomínejme ale, že do citového života patří i úsilí o přežití. Označení hněvivost jistě nabízí citovou složku. Platón sám popisuje, jak se hněvivost ukazuje, nastane-li debata se zastáncem absolutní přednosti žádostivosti – biologické složky v nás. Ten má mnoho působivých argumentů ve svůj prospěch, neboť prvořadé místo žádostivé sobeckosti se v obecném mínění zcela běžně upřednostňuje. Říká se: Nebuď sám proti sobě. Nebudeš-li mít ostré lokty, ostatní tě ušlapou. Život je přece boj.

MS: *Takový jedinec by mohl být podnikatelem.*

MB: Mezi námi jsou dobří, filantropičtí lidé, ale i bezohlední mafiáni. Sám bych nicméně dost protestoval proti zobecňujícímu názoru, že označení podnikatel vlastně znamená lotr, podvodník, zloděj, atp.

MS: *Do problému vstupuje aspekt, že oni pečují o své, aby právě své dokázali rozhojnit, jak je popsáno v Bibli. Jde o odlišný svět než spočinutí a prožití okamžiku pravého „ted“ bez nutnosti shonu.*

MB: Problém duše v tomto ohledu není tak jednoduchý, pokud pečují o své vlastnictví, majetek. Jsem přesvědčen, že právě to je prospěšné i jiným.

MS: *Upřímně – vidění světa pouze v procentech výnosů je nebezpečné a bytostně reduktivní.*

MB: Mějme na paměti, že důsledek je také prospěšný i celku. V tomto smyslu mluví i Immanuel Kant – nejvýznamnější filosofický myslitel osmnáctého století – jenž zmiňuje význam fiktivní republiky dáblů. Pokud by došlo ke shromáždění všech dáblů a vytvořili si republiku, museli by pracovat pro svůj celek, ale fakticky i pro celek jiných přesto a právě tím, že je vede jejich sobectví. Nebyli by humánně smýšlejícími tvory, ale tím, co dělají, by prospívali širšímu celku. Právě tak to myslel i Platón. Ti, kdo se zabývají ekonomikou, mají být těmi, v nichž převažuje prvek žádostivosti. Svou hospodářskou činností se ale podílejí na hospodářském zdaru celku obce, nicméně s jednou podmínkou: tito lidé se nesmí pustit k vládě, byť v oblasti podnikání by měli mít volnou ruku, ale nemělo by se dopustit, aby se stát stal takříkajíc jejich firmou.

MS: *Dotýkáte se české patologie.*

MB: Ti, kdo nemají pevný mravní základ, natož aby se zabývali humanitními vědami, si mohou sotva představit něco jiného, než že stát je jakási jiná firma, jež jim jen překáží, anebo ještě nepatří.

MS: *Ti s omezeními by měli zapojit dábla nás ...*

MB: Právě jsme u problému lidské duše. Označit je jako dábla je opět dvojsečné, neboť bez přežití – bez boje o ně, nemohli bychom se zabývat jinými věcmi, než je starost o majetek. Problém je, že prvek žádostivosti je přirozeně nejsilnější, neboť jeho základem je biologické přežití, pud sebezáchovy. Problém však nastává, pokud se základní životní potřeby uspokojí, ale prvek žádostivosti stále zůstává tím nejmocnějším. Takže nás to žene dál. A tak přichází stav právem kritizovatelného a odmítaného sobectví, bezohlednosti.

MS: *Také bychom měli zmínit, že je-li člověk saturován, žádostivost pomíjí.*

MB: U někoho ano a u jiného ne. Je-li člověk saturován v základním smyslu, často vidíme, že žádostivost nepomíjí. Touží po stále více, lepších věcech a jiných požitcích života – a to naprosto všeho druhu – a nikdy to nekončí...

... Kultivovaná žádostivost ...

MS: *Nyní budu mluvit o úzké skupině. Křesťanské řády za sebou zanechaly velké dílo – a to díky tomu, že dokázaly žádostivost transformovat ve prospěch chudých, služby Kristu. Uvědomme si, že šlo o bohaté řády, ale podívejme se i na kultivovanou žádostivost u podnikatelů jako byl Tomáš Baťa, byť vyžadoval poslušnost.*

MB: Máte na mysli Benediktýny – ora et labora – modli se a pracuj. Zde se dotýkáme žádostivosti, ale i smyslu naší existence, což je podstata náboženství i filozofie. Můžeme ukázat, že právě ohromující úspěch amerického kapitalismu byl způsoben náboženským základem, což německý sociolog Max Weber označil za protestantskou etiku. Právě prospěch v podnikání, hospodaření se vykládá jako možný náznak toho, že bychom snad měli mít větší naději na spásu než jiní, protože zde je přítomen odkaz na posmrtný život – spásu, možnosti věčného života. Pozemský život se chápal jako náznak, znamení, že jistí lidé by mohli být vyvolení – a proto se ti, kdo dosáhli hospodářských úspěchů, zabývali filantropií. Právě podle etického kodexu se musíte dělit s ostatními. Připomínám: Toto je ryze náboženský základ amerického kapitalismu. Max Weber svými tezemi polemizoval s marxismem, jenž v náboženství viděl pouze opium lidstva a Marx v kapitalismu pouhou bezohlednost. Spojené státy tak zdůraznily význam náboženské etiky, a proto v podnikatelských

společnostech věnují tomuto problému významnou pozornost: ředitel pro etiku následuje po generálním řediteli. Pečuje o etický vzhled společnosti. Pokud se jejich etický rozměr nenaplnuje, společnosti dosahují nižších hospodářských výsledků, nižšího odbytu.

MS: *Víme, že kapitalismus má mnoho rozporů ...*

MB: Ano, ale dlouhodobě úspěšný kapitalismus je anglosaský, a ten se zakládá na protestantské etice.

MS: *... ale i na zdravé žádostivosti, jež vytvoří mnohdy nemyslitelné, těžko pochopitelné.*

MB: Nezapomínejme, že důležitou roli právě tam původně hraje vztah spásy, předurčení, vyvolení, boží milosti.

... Druhý rozměr duše ...

MS: *Dotkněme se ještě jednoho rozměru duše – a to hněvivosti. Jakou ta má funkci?*

MB: Prvek hněvivosti nám již v těchto úvahách vystupuje. Pokud je někdo je lump, podvodník a dozví se, že někdo někoho zabil pro peníze, začne se i on hněvat. Proč? Dovedete si představit, že by se to stalo někomu jinému, a právě v jeho případě, takže by byl zavražděným a okradeným zlodějem. Co ale řekne? Nevyhlásí, že by byl okradeným zlodějem. Prohlásí: „Jaká to nespravedlnost! To by se mělo trestat.“ Najednou mluví o spravedlnosti.

MS: *Přiznejme si, že spravedlnost je zákon našeho srdce.*

MB: Nejen srdce, ale stejně tak rozumu. Vidíme to v rozdílu mezi spravedlností a milosrdenstvím v případě masové migrace. Jednáme milosrdně, pokud nenecháme lidi utopit, ale spravedlnost se ukáže v pojmenování, právním vymezení, takže nelegální migraci budeme i nadále považovat za nelegální a nelze ji tedy připouštět.

... Třetí část duše ...

MS: *Třetí část lidské duše směřuje k moudrosti.*

MB: Již jsem předznamenal, že hněvivost je tucha, cit. Jedinec, který je takto disponován a prohrává v debatě se zastáncem převahy žádostivosti se hněvá a říká si: Asi bych to měl vyhrát já, vždyť podstatu věci cítím, a tedy vím, že on nemá pravdu, byť to nedokážu správně říci a uchopit, abych jej argumentačně uzemnil. A třetí prvek duše je takový, že jsme rovněž schopni – nejen citu, tuchy, žádosti, ale nadto i prokázat, že člověk není pouze zvíře, ale své jednání dokáže mravně odůvodnit a argumentačně dostat do kouta a znemožnit zastávce sobecké a bezohledné žádostivosti. Třetí prvek Platón označuje jako **LOGISTIKON**. Ten de facto říká: Co je nejmoudřejší, to je nejmorálnější. Co je nejmorálnější, je také nejmoudřejší, nejracionálnější. I tento sklon má lidská duše. V ideálně spravedlivém státě by jeho zákonodárci měli být těmi, v nichž tento prvek duše převažuje. A právě takový stav duše není samozřejmý, neboť přirozeně nejsilnějším prvkem lidské duše je biologická žádostivost. A proto se překrásný Platonův dialog Ústava zabývá pedagogikou – popisem, jak má vypadat školení a výchova jedince, aby se stal naplno člověkem, tedy aby v něm převážily ony dvě lepší stránky lidské duše než ta, která je biologicky nezbytná a již označujeme jako žádostivost.

MS: *Nesmíme zapomenout, že dosažení lidství v Řecku bylo určeno úzké skupině lidí.*

MB: Prosazovala se tam občanská etika. Smysl občanství byl stát se příkladným občanem. To

znamená ctnostným občanem. Jedinec byl individuálním nositelem uznávaných občanských ctností. Právě k tomu byli občané vychováváni, ale výchova byla povinná pouze pro svobodné občany – ne pro otroky a cizince. Již tehdy existovaly názory, že takové jednání s ostatními není spravedlivé. Univerzalizaci výchovného nároku výchovy nejen k občanství, ale lidství obecně, provedlo křesťanství, jež na řeckou filozofii – a to především na platonismus i Aristotela navázalo. Tím se vlastně vyplnilo Platónovo přání zásadně reformovat řecké náboženství, v němž spatřoval velký problém.

MS: *Podíleli se asi na transformaci polyteismu na monoteismus.*

MB: Měli bychom se tázat: jaký monoteismus a jaký polyteismus? Uvědomme si, že řecký polyteismus spočíval v tom, že bohů bylo jednak více, ale podstatnou roli sehrávala skutečnost, že řečtí bohové – na rozdíl od člověka – byli sice nesmrtelní, ale zároveň podobně jako lidé mravně problematičtí, a přitom mohli zasahovat do lidských osudů. Nezapomínejme tedy, že řečtí nesmrtelní bohové měli i špatné, problematické lidské vlastnosti. Právě v tom Platón spatřoval velký problém, a proto usiloval o filosoficky založený monoteismus, kdy jediný věčný Bůh je ztělesněním naprosté dokonalosti, ...

MS: *... což se naplnilo v Ježíši Kristu, jenž byl poslán Otcem a utváří s ním spolu s Duchem svatým božskou Trojici.*

MB: Můžeme se domnívat, že právě v křesťanství by Platón z uvedených důvodů nacházel zalíbení. Nesmíme zapomenout, že Ježíšův příběh se nápadně podobá příběhu Sókrata, tato návaznost je evidentní, a tím právě křesťanství podstatně navázalo na sókratovský motiv.

MS: *Nesmíme zapomenout, že Sókratés je reprezentantem filosofického života – převahu třetí části duše, ale Kristus zdůrazňuje lidský cit.*

MB: V Galilei, kde Ježíš vyrůstal, existovalo v jeho době významné řecké osídlení a Ježíš se tedy pravděpodobně nevyhnul jeho kulturnímu vlivu. Proto není vyloučeno, že se se Sókratovým příběhem seznámit mohl.

... Nesmrtelnost duše ...

MS: *Prosím vás, jaký význam má nesmrtelnost duše?*

MB: Měli bychom rozlišovat mezi nesmrtelností a věčností. Mezi nimi nalezneme podstatný rozdíl. Na tento rozdíl poukázala Hannah Arendtová. Poukázala na skutečnost, že řečtí bohové byli nesmrtelní. A nesmrtelnost znamenala, že nikdy nezemřeli. Byli neustále nadlidmi s lidskými vlastnostmi – dobrými i horšími. Vlastně byli námi, ovšem nezemřeli a byli významně mocnější, nicméně vždy vycházeli z lidského.

MS: *Důležitou stránkou u řeckých bohů představovala žádostivost.*

MB: Nepochybně – jen si vezměte vznik, vlastně lstivý únos Evropy, tedy Európe, vládcem bohů Diem. Oni ztělesňovali to, co Hegel pojmenoval jako špatnou nekonečnost. Jejich život sice byl nekonečný, bez konce, ale kvalita byla stále tatáž.

MS: *Jejich jednání nemělo žádný úběžník.*

MB: Šlo to neustále kupředu, ale pořád se vlastně opakovalo totéž.

MS: *Jejich život byl skryt do kruhu.*

MB: Žádné zásadní zdokonalení jejich duší se nenastalo. Na rozdíl od nesmrtelnosti řeckých bohů se ve věčnosti dotýkáme fenoménu věčného Boha. Věčný Bůh znamená naprostou dokonalost - ne problémové vlastnosti. Tam vstupuje to nejlepší v nás, a to v naprosto nejvyšším, tedy zásadně nadlidském smyslu. Tato nesmrtelnost znamená věčnost.

MS: *Kde Řekové našli inspiraci?*

MB: V Persii a také částečně v Egyptě. Pojetí věčnosti, jež není replikou člověka s tím rozdílem, že je nesmrtelný a mocnější. Řekové rádi cestovali, zajímali se o svět a orientovali se v náboženstvích.

MS: *Skutečnost, kterou popisujete je součástí volání samotného člověka.*

MB: Pochopitelně - touha je v nás skryta. To neznamena nic menšího, než že náboženství prochází vývojem a odráží dějinný pohyb. Tento typ monoteismu - tedy věčného Boha - představuje vyšší stupeň náboženství oproti polyteismu, oproti pojetí řecké plurality nesmrtelných antropomorfních bohů.

MS: *Zakoušíte-li náboženství mnoha bohů, neprožívá vaše duše disonanci, protože se nesetkáváte s dokonalým, po kterém touží vaše duše?*

MB: Povědomí o dokonalém je v nás, jinak bychom po něm netoužili. Jinými slovy, sklon k dokonalosti znamená, že máme jisté ponětí o tom, že existuje dokonalost, a není mimo tento svět a opravdu zasahuje do našeho světa, neboť bychom po ní jinak netoužili. Přiznejme si: Neustále jsme ve styku s dokonalostí a důkazem toho je, že se snažíme být dokonalejší.

MS: *Nahlédněme problém z této stránky: nemáte-li kolem sebe někoho, kdo vás vyvádí z bažin lidskosti, pokleslosti, všednosti, monotónnosti, nepřikloníte se k někomu, kdo je účasten bakchanálií, tedy něčeho, co vás může uvádět do duševního neladu.*

MB: Pane kolego, jsme svobodní, máme svobodnou vůli, můžeme říci: ano, nebo ne. Někdo řekne ano, někdo ne. Vždy je to naše svobodná lidská volba. Jedinci, kteří řeknou souhlasné ano tomu pokleslému, jsou přesvědčeni, že právě v něm mohou nalézt jakousi dokonalost.

MS: *Křesťanství toto zapovídá.*

MB: Já i vy to asi víme, nicméně jiní to třeba nevědí. Nejsou si tím jisti a touží okusit tyto praktiky. Nezapomínejme: každou chvíli volíme. Náš život je utvářen neustálou nabídkou alternativ, z níž si vybíráme.

MS: *Pochopitelně, jste-li člověk volající po dokonalosti a nejste tak žádostivý, nicméně vaše společenství touží po naplnění žádostivosti, pak řeknete-li ne, stáváte se psancem společenství.*

MB: Jde o zřejmý fakt a Sókratův osud nám o tomto přístupu mnohé napovídá. Člověk je vystaven neustálé krizi a řeší konflikty. Taková situace zde byla, je a bude. Právě síla vůle člověka rozhodne, jak se dokáže takovým tlakům postavit a říci ne.

MS: *Rozhodneme-li se pro obtížnější cestu, musíme se přenést přes osud psance.*

MB: Nenamítám, máte pravdu.

MS: *Žít v pocitu psance, vytěsnění není příjemné.*

MB: Připomínám: Máme volbu ve prospěch péče o duši, jež se stala podstatou Západu. Platón by

rozvrhl volbu mezi spravedlivou, či nespravedlivou duší. U té další převládá žádostivost. Přiznejme si, že u většiny lidí převažuje prvek žádostivosti. Naše přístupy vycházející ze spravedlivé duše zásadně provokují, protože ohrožují jejich „jistoty“. Ptejme se: Je nám bližší starost o duši, nebo ne?

MS: *Ta starost nepředstavuje pouze omezení žádostivosti.*

MB: Ano, ale měli bychom omezovat žádostivost, protože kdyby tomu tak nebylo, poté bychom se vydali pouze na cestu jejího uspokojování. Tak bychom vytvořili karikaturu péče o duši.

MS: *Péče o duši je v mém zakoušení poznání celku, ...*

MB: ... své duše, celku světa. Nezapomínejme: Duše je svět, či jak říkal Platón, stát v malém.

MS: *Zásadní pro jedince je schopnost odříci si?*

MB: Schopnost zdrženlivosti je zásadní.

MS: *Stav vychýlíme ad absurdum: že ten, kdo není majetný, má minimum, ztělesňuje toho, kdo pečuje o duši.*

MB: Měli bychom uvést příběh o Solónovi, který se dostane k lýdskému vládci Kroisovi. Ten mu ukáže své úžasné bohatství a zeptal se: viděl si někdy šťastnějšího člověka, než jsem já? Solón odpoví: viděl. Král Kroisos se táže: kdo jím byl? Solón zmínil: Nemá se o člověku říkat, jestli je šťastný, či ne, dokud nezemře, ale pokud se mě takto ptáš, řeknu ti Tellus. Lýdský král však jméno ctnostného athénskému občana nikdy neslyšel. Solón řekl: Athénský státník Telus žil uměřeně, nebyl ani bohatý, ani chudý, měl tak přiměřeně. Měl ženu, krásné děti, velkou rodinu a zemřel při statečné a úspěšné obraně athénské vlasti. Právě on byl nejšťastnější. Po čase Lýdii napadli hlavně kvůli bohatství Kroisa, jenž přišel o život, byť se mylně pokládal za nejšťastnějšího člověka. Telus také přišel o život, ale můžeme říci, že žil šťastný život.

MS: *Zemřete-li pro dobrou věc, v obraně celku, společenství, poté je na vás pamatováno.*

MB: Měli bychom si pamatovat, že jedinec, který má rodinu, žije řádným životem, neměl ani málo, ani příliš, ...

MS: *Utvářel jednoduše střední třídu.*

MB: Budete-li toto východisko uplatňovat, možná se vám bude žít dobře celý život. Pokud bylo potřeba, svůj život nasadil ve prospěch obce. Právě ve spojení nasazení a sebeobětování nalézáme šťastný život. Pokud by Tellus byl zbabělý a unikl, nepečoval by o svou duši a situace by jej uvrhla do obecného opovržení. Nezapomínejme, takových jedinců bylo asi víc.

MS: *Nezapomínejme: usiluje-li vaše duše o štěstí, a to ne prostřednictvím žádostivé složky duše, dostává se vám zadostiučinění. Naopak převažuje-li žádostivá složka duše, štěstí nikdy není naplněno.*

MB: Je-li našim úsilím spravedlivá duše, ...

MS: *... nesetkáváte se s pochopením.*

... Význam štěstí a duše ...

MS: *Důležitou skutečností je, že dnešní člověk usiluje o štěstí, ovšem jedná se o drobné chvílky.*

MB: Překladem je tuché - náhoda. V tom tradičním smyslu - šťastný život znamená dobrý život. Solón uvádí i jiný příklad. Jedná se o příběh dvou bratrů, Kleóbise a Bitóna. Oni se zapřáhli do vozu, protože se volský potah z pole zpozdil, aby tak odvezli svou matku, kněžku bohyně Héry, do bohynina chrámu. Skutek vykonali, vzápětí únavou v chrámu usnuli a již se z Hérina rozhodnutí neprobudili.

MS: Asi je tam ukázána péče o ostatní.

MB: Více osvětluje příklad Tella, jenž žil střídavým životem a završil jej hrdinstvím, když úspěšně ubránil vlast před nepřáteli.

... Svědomí a duše ...

MS: Měli bychom si uvědomit, že spravedlivý život je ten, pokud se vydám obhajovat někoho nespravedlivě stíhaného. Vztáhněme tento požadavek na představitele Charty 77, kdy iniciovali VONS - Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, kteří se snažili pomáhat těm, kteří se dostali do problémů kvůli obhajobě spravedlnosti.

MB: Také tam patřili advokáti těch režimem stíhaných - jako doktor Otakar Motejl, doktorka Dagmar Burešová, doktor Josef Lžičář. Můj otec jako advokát v padesátých letech úspěšně zachraňoval režimem obviněné lidi, ale nakonec proto nebyl připuštěn do advokátních poraden, jež z příkazu komunistické totalitní diktatury vznikaly místo soukromých advokátních kanceláří. Jeho mandanti nikdy nedostali komunistickou obžalobou navrhovaný trest smrti. Mluvil při procesu soudcům odvážně a důrazně do duše a oni dostali strach, že by se jim to mohlo vrátit...

MS: *Apel na svědomí je důležitý. Jakou roli v tomto ohledu hraje svědomí v činnosti duše? Nejedná se o božský hlas v nás?*

MB: Ve významu svědomí můžeme spatřit křesťanský přínos. Nezapomeňme - tento přístup vychází z platonismu. Právě ve svědomí můžeme spatřit péči o duši. Niterný hlas mě volá. Zde již ne, tvé kroky by mohly být nespravedlivé, zločinné, nemorální. Právě to jsou doteky svědomí, jež nám ukazuje cestu: měl bys zvolit jeden z lepších prvků lidské duše. Nejlépe se uplatňuje LOGISTIKON - soupatřičnost morálky a racionality, a přinejmenším hněvivost. Právě tam pocítujeme sílu svědomí. Přistupuje se k tomu jako citové otázce, nicméně můžeme to racionálně platónsky vysvětlit. Přiznejme - Platón sice mluví o svědomí, ale svědomí je pro něj sklon ke spravedlivé duši.

MS: *Prosím vás, můžeme zakoušet stavy, že lidé nebudou mít svědomí?*

MB: Tuším, že takoví lidé existují, jsou to ti, kteří za svůj program považují lhostejnost.

MS: *Není tam náhodou ochota navázat autentický vztah?*

MB: Můžeme v tom vidět lhostejnost k životu. Takovým lidem je jedno, zda Bůh existuje, či ne. Takoví jedinci se pak budou chovat dle svého prospěchu a tyto otázky je vůbec nezajímají. Přiznejme si: tyto lidi také mezi námi existují, nicméně je jich málo. Přiznejme si, že většina lidí v „něco“ věří, a proto oni nejsou ti lhostejní, neboť cítí v nějaké míře starost o svou duši. U těch, kdo jsou lhostejní, vlastně nevěříci - právě tam je vidět ona beznábožnost, jak to v Sebevraždě formuloval Tomáš Masaryk. Také bychom mohli uvést, že například ateismus představuje jistý druh víry, ale především víru v přírodní zákony. Poté můžeme diskutovat o otázkách přírodních věd a tázat se, proč Albert Einstein byl přesvědčením věřící ...

MS: *... podobě jako německý filosof Martin Heidegger.*

MB: Přiznávám, že s ateisty se dobře debatuje o smyslu existence. Právě jim jde o smysl, ovšem oni

jej především nacházejí v přírodních vztazích a zákonech. Vést polemiku s těmito lidmi je možné, ale s lhostejnými již ne.

MS: *Jak reaguje svědomí lhostejného na výzvy současnosti?*

MB: Pro takového je důležitá jen každodennost.

MS: *Ideální stav je, pokud se každodennost proměňuje ve svátek.*

MB: Oni takovou úvahu nepřijmou. Jednoduše se starají o svůj prospěch. Nebylo by špatné, pokud by základem byla protestantská etika, ale jsou lidé, kteří žijí v podstatě jen materiálně biologicky.

MS: *Možná komunismus vedl jedince k tomu, aby to důležité bylo lidem jedno.*

MB: Ne, komunisté usilovali o to, aby lidé věřili „straně a vládě“, tedy jejich totalitní diktatuře, neboť oni jediní znají smysl existence, smysl dějin. Pokud se tomuto diktátu lidé podřídili, měli z toho prospěch, a proto tomu začali věřit.

MS: *Komunismus je v mých očích rezignace na kritický rozum a ignorance skutečnosti.*

MB: S tou vírou v jednu interpretaci světa jsem se setkal. Ten přístup fungoval. Budu konkrétní: můj nadřazený a vrstevník konceptu komunismu původně asi nevěřil, ale přidal se k nim, aby z režimu měl prospěch, a proto režimu vlastně i věřil. Když jsem výslovně odmítl jeho nabídku vstoupit do komunistické strany, byl tím osobně viditelně dotčen a usiloval o můj vyhazov.

MS: *Neprojevovale se lhostejnost právě v chalupaření?*

MB: Spíše se jednalo o únik. Někteří z nás byli skeptičtí a mysleli si: necháme komunisty být, nikdy nedojde k systémově změně, a proto alespoň budeme moci být „svobodní“ na chalupě. Tím, že si „zanadáváme“, tak ale jen povolíme ventil a v neděli se opět vrátíme zpět, do reality.

MS: *Pozor, svědomí představuje důležitou komponentu naší duše.*

MB: Někteří z nespokojených se spojovali a orientovali jasně orientovanou činností proti režimu.

MS: *V malém poslouchali zahraniční rozhlas. Jen malý ostrůvek svědomí lidí se dokázal vzepřít proti režimu na obranu spravedlnosti.*

MB: Domnívám se ale, že sympatie s Chartou byly značné. Nesouhlasím s termínem „šedá zóna“, který zavedla socioložka Jiřina Šiklová. Lidé z tohoto okruhu jednoznačně činně podporovali aktivity disidentů a bez jejich širokého aktivního zázemí by se jako čínorodý a vlivný prvek nemohli udržet. Tuto skutečnost mi po revoluci výslovně potvrdil jeden z nejvýznamnějších a komunisty nejpronásledovanějších disidentů Rudolf Battěk, pozdější sociální demokrat.

... Duch národa ...

MS: *Mluvili jsme o jednotlivci, ale můžeme mluvit o duši národa či duchu národa? Jiného ducha nalezneme u Němců, jiného Slovanů – Čechů, Poláků, Slováků, Bulharů, Rusů ... Zkrátka svět poskytuje velkou různorodost. Tomáš Masaryk jistou pozici naznačil ve svých opusech jako Česká otázka, Jan Hus, Naše nynější krize, Karel Havlíček.*

MB: Zřejmě se dotýkáte fenoménu konsensu. Pokud se stát – národ nachází v ohrožení, lidé mají touhu se semknout. Právě v době koronaviru se dotýkáme tohoto fenoménu. Disciplína zde

nepředstavuje důsledek komunismu. Duch národa vyjadřuje vědomí, že náležíme k sobě. Ta skutečnost se viditelně projevuje v době, kdy se cítíme ohroženi. Podobnou situaci jsem zažil v roce 1968, kdy 21. srpna došlo k ruskému vojenskému převratu země. Občané se najednou aktivně semkli - a nebyl to výsledek komunistické akce.

MS: *Jedná se o paradoxní skutečnost. Abychom se probudili a národ se semknul, potřebuje velký šok.*

MB: Duch národa se prokáže v ohrožení.

MS: *Takovou situací bylo i období Mnichova.*

MB: Nejsme-li ohroženi, jako by to nebylo. Nezapomínejme, pravda se zjeví, pokud se ukáže nesamozřejmost existence. Jakmile se před oči postaví nesamozřejmost domněle samozřejmého, dochází k sepětí mnohých.

MS: *Pozorujeme proměnu: samozřejmost se promění v nesamozřejmé.*

MB: Je nezbytné, aby se nesamozřejmost ukázala, a je dobré se pak zasadit za společnou smysluplnou existenci. Většina společenství si to uvědomí až v době ohrožení. U některých to přetrvává, nicméně se jiní krátkozrace táží: proč bychom se tím zabývali, když máme své starosti?

MS: *Inspirujme se v historii - v roce 1938 byla vyhlášena mobilizace. Uvědomělí vojáci vzali zbraň a chtěli se bránit, ale nakonec byla mobilizace odvolána.*

MB: Ano, můj otec se po právnické fakultě v době vojenské prezenční služby účastnil obrany státu a byl se svou baterií jako poručík lehkého dělostřelectva nasazen v pohraničí severozápadních Čech. Odhodlání k obraně vlasti zastávala naprostá většina lidí. Pochopitelně u českých Němců to bylo většinou jiné, tam kvůli sympatiím k Hitlerovi taková odhodlanost nebyla. K dosud nepřekonanému mravnímu zlomu došlo až Mnichovem. Do té doby existovalo většinové souznění československé společnosti. Nezapomeňme, to se týkalo i Slováků.

MS: *Ještě bych se vrátil k mé původní otázce - a to tématu ducha, poněvadž jste odpověděl o nutnosti spojit se a bránit elementární lidství, které je skryto v každém v nás a probouzí se v krizových situacích.*

MB: Mluví se o duchu zákonů, což znamená smysl, podstatu zákonů, jak je zkoumal Charles Louis Montesquieu. Pochopitelně tedy můžeme debatovat o duchu národa. Tím mám na mysli sdílení státní ideje, společných názorových orientací. Měli bychom si odpovědět, zda je společnost prodemokratická, nebo ne. Pochopitelně, při formulaci ducha většího společenství budeme čelit názorovým odlišnostem. Vlastně se jedná o definici nejmenšího společného jmenovatele. Duch národa nám napoví o smyslu existence národního celku. Uvádí se slovní spojení ducha národů, ducha států. Nezapomínejme, že Wilhelm Friedrich Hegel postuloval teze o světovém duchu. Smysl dějin u něj znamená pokrok, vývoj ve vědomí svobody jedinců i národů.

MS: *Nesmíme opomenout, že právě svoboda je vždy nesamozřejmá.*

MB: Možná kvůli tomu se dá ukázat, že něco jako společný duch národa, duch společenství skutečně existuje. Také lze mluvit o mentalitě národů. Jiný pohled mají Číňané, Němci, Američané, Italové. Přijdeme-li do těchto zemí, budeme to cítit. Občas si můžeme říci: to by se u nás asi nestalo. Výsledek dějin se projevuje v utváření mentality.

MS: *U nás se mluví o trávoplním systému. Existuje-li nebezpečí, máme schopnost přežít, poněvadž*

se shýbneme, přizpůsobíme se, a to za každou cenu. To však odráží charakter.

MB: Možná tento fenomén souvisí s nesvobodou, kdy si člověk osvojil schopnost se přizpůsobit, a podstata inteligence se definuje jako schopnost přizpůsobit se daným okolnostem.

MS: *Zde šlo o narušení integrity.*

MB: Tuším, že Reinhard Heydrich se o problému ducha českého národa vyjádřil, protože plánoval jeho vyhlazení. „Moudra“ o Čechách bral od jemu blízkého českého Němce K. H. Franka, neboť sám český národ neznal. Prý představujeme „pružný“ strom, který se ohne, pokud cítí pevný tlak, ale jakmile tlak pomine, strom se vymrští, narovná se zpět a udeří, což může být výstižné. Obdobný přírůstek ale nalezneme i ve Vietnamu, jenž byl několikrát okupován mnohými mocnostmi, ale vždy u nich došlo k přizpůsobení situaci. Tam mají srovnávací přírůstek mezi pevným dubem v bouři a pružným rákosem. Dub v přímé prudké bouři se obvykle zlomí, zatímco slabší rákos se ohne a po odeznění náporu se opět narovná. Vietnamské úsloví se dost podobá Frankově-Heydrichově přírůstku o Čechách. Uznejme: nejsme v tom zcela jedineční, takže nic tak nového pod sluncem.

MS: *Do problému přichází svědomí. To určuje jednání jedince.*

MB: Vietnamská etika se ale na rozdíl od nás týká i etikety – tedy tam správného, korektního chování, kdy jsme-li pod tlakem, je správné mu ustoupit a přizpůsobit se. Jakmile přestane, měli bychom se narovnat – a to abychom přežili. Právě do těchto skutečností v tamním kulturním okruhu žádné svědomí nezasahuje. Nezapomínejme – svědomí individua je význačným rysem křesťanství, a to jako pokračování v sókratovsko-platónské tradici filosofického mravního myšlení. S tímto modelem uvažování se ve Vietnamu nesečkáte, byť se v důsledku okupace Francií část Vietnamců připojila ke katolické náboženské víře. Mějme na paměti, že ve Vietnamu stále vládne totalitní diktatura komunistické strany, byť prý o něco mírnější než v komunistické Číně.

MS: *Děkuji a možná později o vaší zkušenosti s těmi, kdo mají léčit nalomené duše.*